

04.11.2021

Група № 13

Мегей А.В.

Історія України

Урок № 25-26

Тема уроку: Повсякденне життя в 1914–1921 pp.

Хід уроку:

1. Релігія і церква.

У всі часи релігія відігравала суттєву роль у житті українського суспільства як чинник ментальності, самосвідомості українців, формування нації. Відомо, що 1914 р. на українських землях діяли 8606 православних парафій, 131 православний монастир. Релігійні потреби населення задоволяли 3174 парафій і 79 монастирів УГКЦ. Окрім того, частина жителів дотримувалась інших віросповідань: католицизму, протестантизму, іудаїзму тощо. Події Української революції і боротьби за державну незалежність істотно вплинули на релігійну ситуацію, відкривши шлях до демократизації внутрішньої церковного життя та відносин між церквою і державою. Російська православна церква (РПЦ), у лоні якої перебувала більшість вірян України, відреагувала на падіння імперської влади відновленням Московського патріархату і спробами зберегти свій контроль над усіма єпархіями колишньої імперії.

Натомість серед духовенства і вірян України поширилося прагнення до відновлення автокефальної (незалежної) Української православної церкви. Саме такою вона була до 1686 р., коли втратила автокефалію, стала єпархією РПЦ та однією з форм імперського контролю над Україною. Навесні 1917 р. з ініціативи протоієрея Василя Липківського було засновано «Братство воскресіння», яке очолило рух за утворення УАПЦ. З часом воно перетворилося на Всеукраїнську православну церковну раду, що прийняла рішення про скликання Всеукраїнського православного собору. Собор розпочав роботу в січні 1918 р. Але зміна політичної ситуації, вхід до Києва більшовиків не дозволили делегатам дійти логічного рішення — утвердити незалежну церкву. Боротьба за неї виявилася довгою і тернистою. 1 січня 1919 р. Директорія УНР, керуючись принципом, що в незалежній державі повинна бути і незалежна церква, проголосила автокефалію Української православної церкви. Однак політична нестабільність 1919 р. не сприяла реалізації цього рішення.

Установивши того ж року контроль над Україною, більшовики, проповідуючи атеїзм, проводили антирелігійну політику. Раднарком УСРР ухвалив «Закон про відокремлення церкви від держави і школи від церкви». Згідно з ним, культові споруди та усе церковне майно ставали державною власністю, а органи влади могли на свій розсуд закривати небажані їм храми, що вони, зрештою, і робили. Сотні священиків та вірян стали жертвами «червоного терору». Релігію влада оголосила «опіумом для народу», віряни ставали неповноправними громадянами. Проте, не змігши покінчити з релігією і церквою водночас, під тиском населення держава дозволила діяльність багатьох релігійних громад. Цим рішенням вона прагнула досягти й іншої мети: внести конфронтацію у церковне середовище України й одержати додаткові важелі впливу на церкву.

2. Повсякденне життя містян.

Для більшості людей, які пережили ті події, національні інтереси та соціальні вимоги загубились у щоденній боротьбі за виживання. За нестабільного політичного і воєнного становища якість життя містян завжди погіршується, адже вона залежить від здатності влади забезпечити населення продовольством й паливом, налагодити належну діяльність комунального господарства та гуманітарної сфери. Жителі міст потерпали також від численних каральних акцій як більшовиків, так і білогвардійців. З різних причин неспокійним було життя за Гетьманату та Директорії УНР. Визначальним чинником у таких умовах став інстинкт самозбереження. Цю ситуацію показово ілюструє такий факт. Жителі містечка Нападівка (Київська губернія), дізнавшись у 1919 р. про прибуття інспекторів Директорії УНР, прикрасили управу волості портретами Т. Шевченка, В. Леніна та водночас імператора Олександра III. На питання інспекторів: «Люди, що ви робите?» містяни відповіли так: «Якщо Україна переможе, то наш Шевченко, якщо Денікін переможе, то наша Імператорська величність, а якщо більшевики, то в нас є Ленін. Розумієте, кругом нас вороги, і ми не знаємо, що робити».

Відбулися зміни у соціальному складі мешканців міст. Більшість підприємців залишили їх через неможливість продовжувати виробництво, невизначеність ситуації. Дестабілізацію спричиняли також націоналізація більшовиками промисловості, транспорту й фінансів та зворотні процеси денационалізації, які здійснювали Гетьманат і денікінський режим. Відтак порушувалися звичні умови для ведення бізнесу. Заможні верстви населення сповна відчули «класову ненависть» пролетарської держави, яка, втім, не

привела до встановлення соціальної справедливості. За більшовицького режиму життя робітників та міських низів не поліпшилося порівняно з тим, що було за попередньої влади.

У більш складному становищі перебували жителі столиці і великих міст. Чергова зміна політичнім влади відразу спричиняла продовольчі труднощі. Була встановлена карткова система на хліб та інші продовольчі товари, ринкові ціни на продукти постійно зростали. Не менш суттєво, ніж продовольча, на житті містян позначалась і паливна криза. Для опалення житлових будинків жодна влада не мала палива, його виділяли тільки для лікарень, міських установ та підприємств. Міське господарство і соціальна сфера були занедбані й, по суті, залишені напризволяще. У таких умовах містяни виживали хто як міг, сподіваючись, що прийдешній день буде кращим.

Плакат «По вітру»

Мовою джерела. «Ізвестия Киевской городской думы» про життя в Києві (серпень 1917 р.):

«На кожній вулиці хвости. Оскільки вводяться картки на все нові продукти, городяни мають спершу вистояти черги в районні попечительства, щоб отримати картки на м'ясо, жири, крупу та інше, а потім — чергу за продуктами, яких однаково не можуть отримати в достатній кількості. У багатьох обивателів немає документів. Термін дії карток обмежений, їх часто міняють, жителі міста повинні проводити значний час у чергах. А тим часом насувається осінь.»

Стихійний базар на залізничному вокзалі в Києві. 1918 р.

Мовою джерела. Зі спогадів російської журналістки Н. А. Теффі про враження від України влітку 1918 р.:

«Чим більше до Києва, тим жвавіше станції. На вокзалах буфети. По платформі ходять люди, що жують, з масляними губами і лиснючими щоками. Вираз облич здивований.»

Мовою джерела. Зі спогадів киянки Н. Полонської-Василенко:

«...Я була цілком самітня і винаймала три кімнатки... Холод у помешканні був такий, що в кімнаті замерзла вода. ... влітку захворіла на черевний тиф... Слід сказати, що в клініці я була оточена увагою медичного персоналу, але утримання було жахливе: тифозні діставали гороховий суп і чорний глевкий хліб. Коли я повернулася додому, в мене було зrekвізовано все, що я мала. Залишили мені по парі білизни. То було «изъятие излишков», яке виконували «робітничі бригади». ... Пригадую, як один літній робітник, який спромігся непомітно від товаришів. дещо сховати для мене, сказав мені: «Забираємо у вас, товариш професор, а в цей час, можливо, забирають у москі жінки...»

Мовою джерела. Зі спогадів російського політичного діяча В. В. Шульгіна:

«...взимку 1920 р. був в Одесі. Свічки були у той час предметом розкоші. Розмова продовжувалася у сутінках масляного каганця — інструменту, що був в цю зиму у загальному вживанні в Одесі... Треба стояти у черзі за гасом декілька годин, потім бігти кудись за хлібом. Потім прибирання кімнати, миття посуду, прання, лагодження... У цьому будинку воду можна було отримати тільки у дворі. Я тягав відрами воду. Іноді я пилиав дрова.»

3. Повсякдення мешканців села.

Етнічний склад сільського населення не зазнав суттєвих змін: українців у селях проживало понад 80%. Падіння існуючої владної системи, деморалізація і фактичний розвал армії, невиконання політичними режимами задекларованих зобов'язань спричинили поглиблення кризових явищ на селі. Повсякденне життя у сільській місцевості наповнилося боротьбою за власне майно і життя. Новими його реаліями стали

захоплення земель та угідь, потрави полів і пасовиськ, погроми поміщицьких маєтків. До того ж понівечені війною й умовами казарменого життя селяни-солдати привносили в селянське життя велику руйнівну силу, вкладали у вирішення аграрного питання притаманну їм рішучість та нетерпіння, ініціювали аграрні хвилювання і здебільшого очолювали селянські виступи.

Селянству, яке не мислило державно-правовими категоріями, було незрозумілим зволікання державної влади з проведеним аграрної реформи. Тому вістря своєї боротьби за землю воно часто спрямовувало саме проти органів влади, вважаючи їх захисниками панського землеволодіння. Особливого розмаху вона набувала, коли селяни потрапляли під вплив більшовиків з їхніми популистськими гаслами й безперешкодно забирали поміщицькі землі, привласнювали чуже майно, влаштовували безпорядки і погроми. Поширилися злочини на побутовому рівні, навіть щодо близьких родичів, які вчиняли здебільшого через надмірне вживання спиртного, виробництво котрого набуло значних масштабів.

Водночас у сільському побуті з'явилися нові риси. Урізноманітилися форми та методи дозвілля селян, які поєднували традиціоналізм українського селянства з відзначенням революційних свят і запровадженням нової символіки. Однак, за умов низького освітнього рівня населення, катакліzmів і протиріч, революційні мітинги, віча та свята з їхніми символами зазвичай поглиблювали соціальну напругу. Ядром національно-культурного відродження на селі стала «Просвіта», осередки якої відігравали важливу роль в організації дозвілля й мали у своїй структурі театральні гуртки, хорові колективи, оркестри, бібліотеки. Відкриття закладів культури, зокрема хат-читалень, товариств «Просвіта», ставали знаковими подіями у повсякденні селян. Незважаючи на суттєві зміни у житті сільського населення, його визначальною рисою стала боротьба за майно і життя.

Мовою джерела. Телеграма Я. Ціховича від 30 вересня 1917 р.:

«Озвірілі солдати, що втратили будь-які людські риси, у своїх розбоях не зупиняються ні перед чим. Вони розбивають не тільки скрині спирту, які коштують величезні гроші, але й знищують хліб, живіність, грабують і спалюють будинки в той час, коли армія голодує, а коні дедалі більше втрачають силу від недоїдання. Місцями пограбовані запаси такого дорогоцінного продукту, як цукор, що його... в Росії не можна дістати за жодні гроші.»

Мовою джерела. Зі спогадів очевидця:

«В місцях, захоплених більшовиками, негайно накладалися контрибуції, проводяться реквізиції. На села, які не хотять дати хліба, висилаються каральні експедиції і найбільше посилаються частини із китайців і латишів... Загальний настрій населення пригнічений. Всюди обурення й боязнь — здається, що це населення захопленого острова. ... робітничі кадри, але далеко не всі, поки йдуть за більшовиками. ... йдуть зовсім безземельні селяни, але ця частина невелика».

Мовою джерела. Газета «Нова рада» від 17 жовтня 1917 р.:

«Звідусіль йдуть до Генерального секретаріату розpacливі телеграми про те, що настала страшна анархія, грабунки, нищення громадського добра і різанина... погромні ексцеси, коли робляться замахи на добро й життя єврейської людності, як було за старих часів, а погроми приватного добра, окремих осіб і груп людності є звичайним явищем, при чому свідомість безкарності за лихі вчинки надає злодіям небувалої сміливості.»

Питання для самоперевірки:

1. Поясніть значення понять: *автокефальна церква, епархія*.
2. Як події Української революції вплинули на релігійне життя українців?
3. Коли була проголошена автокефалія Української православної церкви?
4. Якою була політика більшовиків відносно релігії і Церкви?
5. Що впливало на ослаблення українського національного руху?
6. В якому становищі перебували жителі великих міст?
7. Яке питання для селян залишалося невирішеним? Чому?

Домашнє завдання:

1. Опрацювати конспект
2. Дати відповідь на питання для самоперевірки

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net. У темі листа вказати ПІБ, номер групи, номер уроку і дату.